

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КОНСТИТУЦИОНЕН СЪД

РЕШЕНИЕ № 18

София, 14 декември 1992 г.

(обн., ДВ, бр. 102 от 18 декември 1992 г.)

Конституционният съд в състав:

Председател: Асен Манов

Членове: Младен Данаилов

Милчо Костов

Цанко Хаджистойчев

Станислав Димитров

Нено Неновски

Николай Павлов

Теодор Чипев

Милена Жабинска

Любен Корнезов

Пенчо Пенев

Александър Арабаджиев

при участието на секретар-протоколчика Цвета Минева разгледа в закрито заседание на 26 ноември 1992 г. конституционно дело № 24 от 1992 г., докладвано от съдията Теодор Чипев.

Делото е образувано по искане на група от 49 народни представители от 36-ото Народно събрание, подадено на 16 септември 1992 г., с което се иска да бъде обявен за противоконституционен Законът за възстановяване собствеността върху недвижими имоти на български граждани от турски произход, направили постъпки за заминаване в Република Турция и други страни през периода май - септември 1989 г. Законът, който е обнародван в

ДВ, бр. 66 от 1992 г., се оспорва от подателите на искането изцяло, като се изтъкват нарушения на чл. 6, 7, 17, 24, 35, 56 и 57 от Конституцията.

С определение от 6 октомври 1992 г., като констатира, че се иска упражняване на правомощието по чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията, Конституционният съд е конституирал като заинтересувани институции Народното събрание, Министерския съвет и министъра на правосъдието, като им е дал възможност в седемдневен срок от получаването на преписи от искането и определението да представят писмени становища. В изпълнение на това определение становища са изпратили временният председател на Народното събрание Снежана Ботушарова и Министерството на правосъдието. И в двете становища се поддържа, че искането е неоснователно.

С определение от 28 октомври 1992 г. Конституционният съд е допуснал разглеждането на искането по същество и е дал възможност на подателите му и на заинтересуваните институции да представят писмени доказателства и допълнителни становища в седемдневен срок от уведомяването им. Със същото определение Конституционният съд е изискал от Народното събрание стенограмите от заседанията на Законодателната комисия, на които законът е бил обсъден на първо и второ четене. В изпълнение на това определение от подателите на искането е постъпило допълнително становище с приложения към него доказателства. С допълнителното становище се поддържа подаденото искане. От Народното събрание е постъпило допълнително становище, подписано от новоизбрания председател Александър Йорданов, с което отново се поддържа, че искането е неоснователно. Към това становище са приложения изисканите от Конституционния съд стенограми от заседанията на Законодателната комисия.

С определение от 26 ноември 1992 г. представените доказателства са приети и приложения към делото.

Конституционният съд, след като обсъди доказателствата и доводите, съдържащи се в искането и представените становища, приема следното:

В искането се твърди, че българските граждани от турски произход, на които законът дава възможност да възстановят собствеността си върху недвижими имоти, от която те са се лишили чрез продажба, дарение или отказ от право на собственост през визирания от закона период, се облагодетелстват по етнически признак в нарушение на чл. 6 от Конституцията.

Това твърдение не е основателно. Законът дава възможност на тези граждани да възстановят собствеността си, за да поправи една несправедливост, проявена спрямо тях в резултат на укорима държавна политика. В обстановка на принуда, страх и смущение български граждани от турски произход извършиха през посочения в закона период разпореждания с имотите си и масово напуснаха страната. Като им дава възможност да възстановят собствеността си върху тези имоти, законът с нищо не ги облагодетелства по етнически признак спрямо останалите български граждани, тъй като тъкмо гражданите на България от турски произход бяха принудени чрез административен натиск да напускат страната и да отчуждават имотите си, докато срещу български граждани с друг произход такъв натиск не е бил упражняван. Освен това законът обхваща и хипотези, при които ще се възстанови собствеността върху имоти, закупени от български граждани от турски произход, и затова не може да се поддържа, че по етнически признак едни граждани са предпочетени пред други.

Като отхвърля съдържащия се в искането довод, свързан с чл. 6 от Конституцията, Конституционният съд намира, че оспорваният закон частично не съответства на цитираната конституционна норма. Съображенията за този извод не са изтъкнати в искането и ще бъдат изложени по-долу.

В искането се твърди, че посредством закона държавата в нарушение на чл. 7 от Конституцията прехвърля отговорността си за вреди, причинени от нейни органи и длъжностни лица, върху лицата, на които тя е продала имотите, подлежащи на реституция. Този довод не е основателен. И след приемането на оспорвания закон увредените лица разполагат с иск за непозволено увреждане спрямо държавата. Макар размерът на вредите, които могат да се търсят с такъв иск, да е в зависимост от използване на възможностите, които чл. 1 от оспорения закон предоставя, не може да има никакво съмнение, че деликтната отговорност на държавата спрямо засегнатите български граждани от турски произход е налице. Тя съществува спрямо всички засегнати без оглед на това, дали са извършвали някакви разпореждания с недвижими имоти.

В тясна връзка с довода по чл. 7 от Конституцията стои твърдението за нарушение на чл. 17 от Конституцията. Изтъква се, че правото на собственост, придобито чрез договорите по чл. 3 от закона, се нарушава по конституционно недопустим начин. Според подателите на искането прогласената в чл. 2 нищожност на даренията и отказите от собственост и предвиденото в чл. 3 обезсилване на договорите за продажба представлява несъобразено с Конституцията навлизане на законодателя в прерогативите на съдебната власт, което лишава приобретателите на имотите от тяхното право на собственост в нарушение на чл. 17 от Конституцията.

Конституционният съд не споделя това схващане. Както вече се изтъкна, съображенията за приемането на закона се свеждат до това, че през съответния период на 1989 г. българските граждани от турски произход са извършили продажби, дарения и откази от право на собственост, имащи за предмет техни недвижими имоти, в ненормална обществена атмосфера, в която са били подложени на въздействие, което се е отразило върху свободата на техните волеизявления. В отделните случаи това въздействие е било с различен интензитет. Някой продал жилището си на държавата и

заминал, защото влиятелно местно лице упражнило върху него натиск, за да закупи след това същото жилище от държавата; друг иска да замине, но среща пречки за снабдяване с паспорт и ги преодолява, като продава жилището си; трети, без лично да е изложен пряко на някакво въздействие, се поддава на масовото настроение, продава и заминава; четвърти продава, защото просто се опасява, че в един по-късен момент държавата може безвъзмездно да го експроприира, и т. н. При оспорване на продажбите по съдебен ред съдилищата не биха могли да решават делата, без да изследват конкретната обстановка по отделните случаи. Според резултата от това съдебно изследване оспорването на някои сделки би се оказало успешно, а на други - безуспешно. Само законът може да приравни тези отделни случаи и да ги подведе под общ знаменател в името на съображения, които смята за справедливи. Тъкмо това приравняване е направено с оспорения закон. Той се дезинтересира от интензитета на принудата върху отделните български граждани от турски произход, приема, че тя е била налице през определения период спрямо всички тях, и им дава възможност да възстановят собствеността си.

За имотите, за които през съответния период на 1989 г. се е прилагал Законът за собствеността на гражданите, чл. 3 от оспорения закон предвижда отпадане на правата на физическите лица, закупили имотите от държавата, и юридическите лица, посочени в тази разпоредба, без да се интересува от добросъвестността на физическите лица. Правата на гражданите отпадат, защото отпадат правата на техните праводатели, придобити по чл. 1, ал. 1 и чл. 2 от закона. Законът освобождава българския гражданин от турски произход от необходимостта да атакува продажбата по чл. 1, ал. 1 по съдебен ред поради порок на волята, тъй като законът е приет със съображението, че този порок съществува. Този гражданин си възстановява собствеността, ако в предвидения 4-месечен срок върне на своя съдоговорител получената цена. Ако гражданинът се е лишил от

собственост чрез дарение или отказ, собствеността му се възстановява ex lege, защото законът в чл. 2 прогласява тези актове за нищожни.

Обезсилването на договорите, за което става дума в чл. 3, настъпва автоматично по силата на закона само в случаите, в които продавачите по чл. 3 са придобили правата си въз основа на актовете по чл. 2. Ако продавачите по чл. 3 са придобили имотите чрез продажба по чл. 1, ал. 1, договорите по чл. 3 се обезсилват само след като българският гражданин от турски произход върне на своя купувач цената, която е получил за имота. Защото ако обезсилването по чл. 3 би настъпило автоматично, без да е обусловено от връщането на цената по продажбата по чл. 1, ал. 1 от закона, това ще означава, че държавата и юридическите лица ще станат отново собственици и ще останат такива, ако продавачът, български гражданин от турски произход, не върне получената цена. Ако законът посяга на придобитите права на физическите лица купувачи, то е за да се възстановят правата на физическите лица продавачи, а не за да се създаде възможност да се окажат собственици държавата или юридически лица, които нямат жилищна нужда.

След всички изложени дотук съображения е ясно, че правата на купувачите по чл. 3 не отпадат поради някакъв порок на сделките, с които са купили имотите от държавата или от посочените в нормата юридически лица. Чрез това правило законодателят не цели да санкционира нищожност или унищожаемост. Правата на купувачите отпадат, защото са несъвместими с преследваната от закона цел - да се възстанови правото на собственост на продавачите по чл. 1, ал. 1 от закона и на направилите дарение или отказ от собственост по чл. 2. За да се проследи конституционносъобразността на закона, е необходимо да се изясни по какво се отличава предвиденото в него отпадане на правата на купувачите в сравнение с други подобни хипотези по нашето право.

Принцип в нашето гражданско право е, че с разкриването на нищожността на една сделка или с нейното унищожаване отпадат и правата на трето добросъвестно лице, чийто праводател е приобретателят по нищожната или унищожаваната сделка. От това правило има изключения, които тук могат да бъдат пренебрегнати. Много по-съществено е, че законът води до отпадане на правата на приобретатели в хипотези, в които по общото гражданско право не би се стигнало до това. При липсата на оспорения закон правата на купувачите биха се запазили в онези случаи, в които няма конкретно да е налице порок на волята на отчуждителя по продажбата, дарението или отказа от собственост. Държавата, за да поправи една несправедливост, влошава положението на купувачите по чл. 3 в сравнение с това, което те имат по общото гражданско право. Като приема, че е конституционно допустимо да се посегне на правото на собственост, придобито от купувачите, Конституционният съд се изправя пред необходимостта да провери дали купувачите са достатъчно защитени от закона, който им отнема това право, т. е. дали те ще бъдат справедливо обезщетени.

Държавата, която със свои действия е създала обстановката, при която българските граждани от турски произход са отчуждили имотите си, след 10 ноември 1989 г. с ПМС № 29 от 1990 г. и ПМС № 170 от 1991 г. е предприела стъпки за преодоляване на последиците от упражнената спрямо тези граждани принуда. Основната идея на тези две постановления е да се запазят правата на приобретателите на имотите, като същевременно се търсят начини да се уреди положението на завръщащите се продавачи. С оспорения закон е възприет обратният подход, като се дава възможност на продавачите да реституират имотите си, а за купувачите се предвижда имотно или парично обезщетение. Промяната в подхода на държавата, както и настъпилата инфлация за времето от 10 ноември 1989 г. до приемането на закона са дали своето отражение върху съдържащата се в него уредба.

В чл. 5 са предвидени два съществено различаващи се режима за обезщетяването на купувачите. Първият е привилегирован и обхваща лицата, които могат да се ползват от разпоредбите на ал. 1 - 4 по този член. Купувачите по чл. 5, ал. 5 могат да получат само заплатената от тях цена при придобиването на имота.

Конституционният съд намира, че разпоредбата на чл. 5, ал. 1, т. 1 от закона е противоконституционна. Във всички случаи купувачите, които не отговарят на условията по тази норма, са били нуждаещи се граждани. Конституционният съд не навлиза в изследване на въпроса, дали за сключване на договорите по чл. 3 от закона е било необходимо приобретателите да бъдат картотекирани по реда на Наредбата за разпределяне и продажба на жилища и дали е трябвало нуждите им да бъдат степенувани според различните по ред групи, предвидени за картотекирането по тази наредба. Без значение за изхода на конституционното дело е и въпросът, дали неспазването на това картотекиране или степенуване, ако такова изискване е съществувало, е водело до опорочаване на сделката към момента на нейното сключване. Решаващото съображение, което не налага Конституционният съд да се занимае с тези въпроси, се основава на разпоредбата на чл. 5, ал. 4. Според тази норма купувачите, чиито договори за покупка са обявени за нищожни или са унищожени по съдебен ред още преди приемането на закона въз основа на действащата при сключването на тези договори уредба, ползват благоприятния режим за обезщетение по предходните алинеи на същия член. При това положение е абсолютно неприемливо лицата, които не отговарят на условията по чл. 5, ал. 1, т. 1, да бъдат третираны по-зле от тези по чл. 5, ал. 4. Купувачи, чиито права въобще не са били съдебно оспорвани или срещу които предявените иски са били отхвърлени, не могат да бъдат в по-лошо положение от купувачите, чиито договори не са издържали съдебна проверка и са обявени за нищожни или са унищожени. Затова

нормата на чл. 5, ал. 1, т. 1 от закона трябва да бъде обявена за противоконституционна, тъй като противоречи на чл. 6 от Конституцията. С тази корекция Конституционният съд счита предвидения в чл. 5 режим за справедлив и конституционносъобразен.

Не е основателно твърдението, че законът противоречи на чл. 24, ал. 2 от Конституцията. Не е необходим особено задълбочен прочит, за да се види, че това конституционно правило няма връзка с оспорения закон.

Несъстоятелен е и доводът, изтъкнат във връзка с § 5 от закона. Свободата на българския гражданин да избира местоживеенето си не го освобождава от задължението да се регистрира там, където е избрал да живее, така че местоживеенето му няма да се установява с декларация, а на основата на задължителната регистрация.

Не са убедителни и твърденията за нарушение на чл. 56 и 57 от Конституцията. Съображенията за конституционната допустимост на отпадането на правото на собственост на купувачите бяха вече изложени, а във връзка с прилагането на закона правото на защита не се изключва и не се ограничава. Това личи достатъчно ясно от нормите на чл. 5, ал. 6 и § 6 от закона.

Въз основа на изложените съображения и на основание чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията Конституционният съд

РЕШИ:

Обявява за противоконституционна разпоредбата на чл. 5, ал. 1, т. 1 от Закона за възстановяване собствеността върху недвижими имоти на български граждани от турски произход, направили постъпки за заминаване в Република Турция и други страни през периода май - септември 1989 г.

Отхвърля искането на групата от 49 народни представители от 36-ото Народно събрание за обявяване на същия закон за противоконституционен в останалата му част.

Председател: Асен Манов